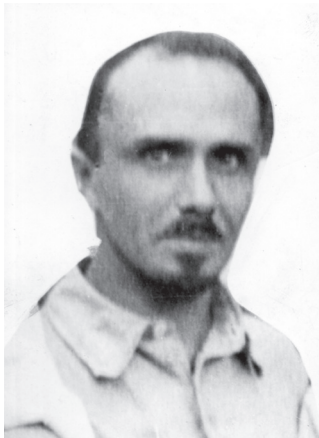

З ІСТОРІЇ РАДІОЛОГІЇ

УДК 615.849(092)(477)

НЕОНІЛА ОЛЕГІВНА АРТАМОНОВА

ДУ «Інститут медичної радіології ім. С. П. Григор'єва НАМН України», Харків

ІНЖЕНЕР Ю. П. ТЕСЛЕНКО-ПРИХОДЬКО І РОЗВИТОК РЕНТГЕНОЛОГІЇ УКРАЇНИ

Юрій Петрович
Тесленко-Приходько

М. Ісаченко, Ю. Тесленко, Ф. Богатирчук та ін...» [1]. Утім, Юрій Петрович був засновником Київського рентгенівського інституту в 1920 р. і директором Української рентгенівської академії (1920–1921 рр.) [2–5].

Юрій Петрович Тесленко-Приходько належить до славетного роду Косачів (по матері двоюрідний брат Лесі Українки), який дав Україні й світових письменників (Лєся Українка, Олена Пчілка, Михайло Обачний, Ольга Косач-Кривинюк, Юрій Косач, Олена Ластівка), художників (Юрій Косач, Ольга Сергіїв) і вчених (Михайло Косач). Завдяки цьому життєвий шлях Ю. П. Тесленка-Приходька знайшов висвітлення в історичних працях [6–12]. Та це був погляд на Ю. П. Тесленка-Приходька як на родича Лесі Українки та автора кількох останніх світлин великої поетеси (травень 1913 р.) [9].

Крок до поширення життєопису Ю. П. Тесленка-Приходька як піонера-рентгенолога зробила Н. Пушкар. Це були здебільшого спорадичні згадки в листах Лесі Українки [9]. Вона справедливо вказує на відсутність інформації про науково-практичну діяльність Ю. П. Тесленка-Приходька, а також про помилки

в написанні його імені та прізвища, яке часто подавали без другої частини, плутали й ініціали Юрія Петровича («С», «Г», «Ю») [9]. Згідно з архівними матеріалами, в наказах НКОЗ його іменували Тесленко Георгій Петрович.

Автор В. Шевчук, описуючи діяльність фізика Михайла Косача, також розповідає про деякі факти з життя Юрія Петровича: «Захоплення М. Косача фізикою Х-променів згодом знайшло своє продовження у практичних справах Юрія Тесленка-Приходька» [6].

Втім, ці дослідження грішать деякими похибками у датах народження та смерті, місці народження та ін. Отже метою написання цієї статті стала спроба відобразити цікавий, насичений подіями, але тяжкий життєвий шлях Юрія (Георгія) Тесленка-Приходька та його внесок у створення та розвиток Української рентгенівської академії (у Харкові) та вітчизняної рентгенології.

Вважаю за доцільне почати життєописання Юрія Петровича з цитування із книги Олександра Платоновича Семененка (це був відомий український адвокат і громадський діяч, письменник-мемуарист, другий бургомістр окупованого німцями Харкова у роки Другої світової війни. Коли його було заарештовано в 1937 р., він потрапив до однієї камери з Ю.П.) [11]. Спогади О. Семененка яскраво характеризують особистість Юрія Петровича: «Багато нашарувань нашої доби на цій людині. Коли я слухаю його незалежну мову, знаю, що він скоро знову піде на довгі ночі мук, бачу горду поставу його голови, всього тіла, готового зустріти муки, я забуваю про всі ті нашарування — партійні програми двадцятого віку, національний дальтонізм, «лютеранство». Я бачу покоління його предків, людей гордих і вільних, людей України, бачу майбутнє цієї людини, що блукала манівцями нашого століття, бачу як його катують і як він мужньо терпить і я впізнаю в його рисах гордість, твердість його козацьких предків».

Юрій Петрович народився 7 січня 1884 р. у селищі Тулінське Тобольської губернії (Тюменської області), коли його батьки перебували там на засланні. Батько Петро Васильович Тесленко-Приходько, студент з народницької групи «Чорний Переділ» і мати Олена Антонівна, уроджена Косач, рідна сестра П. Косача, батька Лесі Українки. Хоч і близький родич Косачів — двоюрідний брат Лесі Українки і племінник Олени Пчілки, Юрій Петрович належав до загально-російської революційної інтелігенції.

Юрій Петрович одружувався двічі. Перша дружина — Марія Костянтинівна Тесленко-Контарович була партійною і працювала у НКОЗ з 1920 до 1925 р. До революції, щоб офіційно одружитися з єврейкою, він прийняв лютеранство. Сина від першого шлюбу було охрещено лютеранином. Друга дружина — Тесленко Раїса Савеліївна, 1899 року народження [11, 12].

Із публікацій Н. Пушкар [13] можна дізнатися про біографічні подробиці та родинні взаємини Ю. П. Тесленка-Приходька з Косачами. Так, до Луцька Юрій Петрович уперше потрапив у березні 1891 р., коли його мати приїхала з Томська до Луцька, у гості до Косачів. У 1897 р. сім'я Тесленко-Приходько жила у Ризи. У 1902–1907 рр. Тесленки-Приходьки мешкають переважно в Запрудді Ковельського повіту (нині Камінь-Каширський район), де Юрій Петрович багато і професійно фотографував. Фотографія — це ще одна галузь мистецтва і техніки, яка єднала його з братом Михайлом. До наших днів збереглося чимало знімків, зроблених братами в різні часи.

Заарештований у Києві студент Юрій Тесленко-Приходько відсидів якийсь місяць, а потім поїхав до Німеччини, де 1914 р. закінчив Мюнхенську політехніку за спеціальністю інженер-електрик. Що ж спонукало його до вибору цього навчального закладу? Існує два припущення. По-перше, вплив старшого двоюрідного брата Михайла Косача, фізика за покликанням. По-друге, привабливість нової цікавої і малодослідженої галузі науки і техніки, до того ж, у 1900–1920 рр. професором Мюнхенського університету був Вільгельм Конрад Рентген [6].

Життя в Мюнхені було типовим для тих часів у молоді з Російської імперії, що навчалася за кордоном, — напівемігрантів, напівстудентів. Це безперечно позначилося й на долі Юрія. Згадуючи мюнхенські часи, він із достатньою мірою пошани звертався до колишнього однокашника, меншовика Майського (Ляховецького), як до Івана Михайловича, хоча Майський уже давно був більшовиком і працював на високих дипломатичних посадах, змінивши свої політичні позиції, і співпрацював з тим режимом, який тримає колишніх друзів-соціалістів у тісній тюрмі [11].

Після закінчення Мюнхенської політехніки у 1914 р. Юрій Петрович повертається з Німеччини до Києва, де його навчання було закріплено серйозною польовою практикою. З початком Першої світової війни Юрія Тесленка-Приходька мобілізували й направили на службу в медсанчастину, де він працював рентгенологом у рентген-кабінеті №10 та очолював рентген-кабінет №15 при лазареті №3 Всеросійської

Оксана Косач і Юрій Тесленко-Приходько, Запруддя, початок 1890 років

спілки міст. У 1915 р. він бере активну участь в організації «Комиссии помощи раненым». Публікує свої наукові роботи в журналі «Известия Киевской рентгеновской комиссии» [14–16].

У 1917 р. Юрій Петрович був членом Київського губернського комітету Російської партії соціалістів-революціонерів та активним членом Київської міської управи, саме в ті часи, коли Київ час від часу переходив під владу різних урядів.

Під керівництвом Ю. П. Тесленка-Приходька у 1918 р. було організовано «Київську міську рентген-допомогу». Пізніше, у 1923 р. Тесленко-Приходько так оцінив свою роботу: «...за 9 лет моей работы в рентгенологии считаю наиболее удачным создание Киевской рентгенкомиссии, которая за 1915 г. организовала при различных больницах края 50 рентген-станций и, кроме того, 10 рентген-установок передвижных. В революцию «все рухнуло». Из остатков в 1918 г. в Киеве организована «Рентген помощь», объединившая только городскую сеть. О необходимых мерах по организации рентген помощи обращался: в Губздрав — Киевский; НКЗ — Киевский; НКЗ — Харьковский: все упирается в отсутствие средств» [17].

У червні 1920 р. після відходу з Києва білополяків київським рентгенологам було надано можливість розмістити рентгенологічне обладнання в особняку колишнього власника — цукрозаводчика М. І. Терещенка, що мав свою електростанцію і велику акумуляторну батарею. Тоді ж Юрій Петрович отримав у штабі Червоної армії документ на право зайняти приміщення по вул. Караваєвій, 7 (нині вул. Толстого) для організації Рентген-інституту. Всі співробітники товариства «Рентген допомога» під керівництвом Ю. П. Тесленка

вручну перенесли і змонтували рентгенівське обладнання.

20 червня у приміщенні відбулися перші загальні збори співробітників «Рентген допомоги» за участю представника Губздороввідділу, всіх рентгенологів, лікарів, що мали приватні рентген-кабінети, і професорів університету. На порядку денному стояло одне питання — відкриття «Рентген-радіологічного інституту» (РРІ). Директором було обрано Ю. П. Тесленка-Приходька, який очолював інститут 11 років, а у 1931–1932 рр. був заступником директора з наукової роботи Київського рентген-інституту [18].

Вже на першому етапі своєї діяльності інститут здійснив кілька важливих завдань щодо створення служби рентгенологічної допомоги на правобережній частині України; розвитку і впровадження у клінічну практику рентгенодіагностики та променевої терапії; поширення рентгенівських знань серед лікарської громадськості; надання кваліфікованої рентгенологічної допомоги населенню; підготовки кадрів лікарів-рентгенологів, онкологів, рентген-лаборантів та рентген-техніків [19].

До складу інституту ввійшли: діагностичне та терапевтичне відділення, рентгенофізична і рентгенофотографічна лабораторії, ремонтно-монтажні, рентгенофізичні майстерні. З 1922 р. інститут перейшов у відання Наркомату охорони здоров'я і був переведений у статус науково-дослідної установи, яка складалася з медичного (завідувач М. І. Шор), біологічного (завідувач Ю. Ю. Крамаренко) і фізико-технічного відділів (завідувач проф. В. К. Роше). У медичному відділі працювали відділення глибокої терапії (завідувач Г. Г. Бергман), поверхневої терапії (завідувач М. А. Биховський), діагностичне відділення (завідувач С. М. Острогорський) [20].

Майстерні інституту не тільки обслуговували інститут ремонтом обладнання, а й розпочали виробництво дрібного рентгенівського устаткування [19]. У 1922 р. для закупівлі нового рентгенівського інструментарію Ю. П. Тесленко був відряджений до Берліна [21].

Ю. П. Тесленко-Приходько з колективом РА (у першому ряду — третій, далі праворуч Хармандар'ян, Ольховська, Безчинська, Варшавський), Харків

Після смерті засновника Української рентген-академії (УРА) С. П. Григор'єва в 1920 р. Юрій Петрович очолив рентгенологічний відділ Наркомату охорони здоров'я України (НКЗУ), який було переформовано в підвідділ при відділі лікувальної медицини [22].

У квітні 1921 р. (Харків) рентгенологічний відділ реорганізовано у рентгено-електро-фото-біологічний підвідділ (РЕФ-підвідділ) зі штатом 22 одиниці. Оскільки в період організації Української рентгенологічної академії (РА) вона була підпорядкована РЕФ-підвідділу, то на Ю. П. Тесленка також були покладені і обов'язки директора УРА, які він виконував до березня 1922 р.

Ще до остаточного сформування РА відкрилися такі відділення: рентген-діагностичне, рентген-терапевтичне, науково-пропедевтичне (рентген-кабінет), рентген-фізичне та стаціонарне з хіміко-бактеріологічними лабораторіями при ньому. На час відсутності завідуючого РЕФ-відділом і директора РА Ю. П. Тесленка-Приходька всі його функції по РА виконували доктор Б. М. Варшавський — щодо питань адміністративно-господарського управління і розподілу кредиту та доктор А. Ю. Штерман — щодо керівництва медичною частиною [23].

Активна діяльність Юрія Петровича з налагодження роботи РА сприяла впровадженню досліджень рентген-променями, з 22.06.1921 р. відкрилося терапевтичне відділення для прийому пацієнтів. Було розгорнуто оповіщення лікарень, госпіталів, амбулаторій та інших установ про можливість направляти пацієнтів для дослідження рентген-променями в РА.

Структура рентгенологічної служби України в 1920 р. мала у складі рентгенівський відділ НКОЗ (зав. Ю. П. Тесленко-Приходько), який керував роботою Рентгенівської академії, рентгенологічні секції при лікувальних підвідділах губернських відділів охорони здоров'я (ВОЗ), які керували роботою міських рентгенологів і рентген-кабінетів повітових відділів охорони здоров'я (ПВОЗ).

Рентгенологи, які працювали в рентген-кабінетах, мали право безпосередньо доповідати завідувачеві повітового відділу охорони здоров'я про питання фінансування та подання звітів. Доповіді повітових рентгенологів передавали через ПВОЗ у рентген-секцію. Міські рентгенологи зверталися безпосередньо до губернської рентген-секції. Лікарі-рентгенологи були консультантами відповідних ВОЗ при лікувальних підвідділах [24].

Отже, на плечі Юрія Петровича було покладено важку і трудомістку низку завдань — керівництва на етапі становлення двох установ (РА і РРІ) та рентгенологічного відділу НКОЗ, який виконував окремі завдання з розвитку рентгенологічної служби України.

План діяльності РЕФ-підвідділу включав, зокрема, такі завдання:

- створення стрункої реорганізації на периферії у вигляді Рефсекції обласного характеру при Губздорових міст Києва, Одеси, Харкова, Катеринослава;
- відновлення майже «мертвої» рефмережі на Україні, що мала до 150 установок, шляхом проведення заходів щодо встановлення зв'язку з Московським і Петроградським рефцентрами, з одного боку, із закордоном — з іншого, для придбання максимально можливої кількості рефпаратів, інструментарію, матеріалів, трубок, при повній недостатності такого устаткування на Україні і невідповідності наявного останнім вимогам науки і техніки;

- налагодження при РА і КРІ систематичних курсів з підготовки рефпрацівників як медичних, так і технічних (лікарів — 50; рентген-фізиків — 50 і рентген-лаборантів також 50);

- з огляду на те, що наукова розробка РЕФ справи значно відставала від західно-європейського рівня, необхідною була організація творчої роботи у цій галузі, для чого РЕФ-підвідділ мав: всебічно сприяти розвитку навчальних і показових РЕФ-установ; надавати свої науково-навчальні приміщення РЕФ-установи під університетські кафедри у відповідних галузях; при РА, КРІ відкриття стаціонарних відділень з кількістю ліжок до 60, біологічних відділень, дообладнання фізичного відділення з невеликою майстернею при УРА; паралельно з організацією УРА та КРІ підвідділ має проводити попередню роботу з організації інститутів у Одесі та Катеринославі, створюючи там при великих лікувальних установах рефкабінети та показові станції. Паралельно з розвитком науково-навчальної роботи протягом найближчого 1922 р. треба організувати майстерні та лабораторії для конструкції апаратів, інструментарію, відкачування трубок. Ці майстерні повинні бути безпосередньо підпорядковані РЕФ-підвідділу;

- беручи до уваги роз'єднаність рефсил на Україні, убогість рефнавчальної та наукової літератури, підвідділ вважає одним з найважливіших завдань підготовку і проведення в 1922 р. Всеукраїнського Рентген-електро-фото-біологічного з'їзду і постановку видання наукових праць, підручників у значених галузях.

Слід нагадати особливу заслугу Юрія Петровича у справі матеріально-технічного оснащення медичних закладів України рентгенівським обладнанням. Під його керівництвом і часто за безпосередньої його участі відбувалося встановлення рентгенівського обладнання в різних медичних установах країни, зокрема у Харківській Рентген-академії, Шепетівці, Ніжині та ін. [25]. Створена майстерня при КРІ ремонтувала та виробляла дрібне рентгенівське обладнання, а з 1921 р. почалося виробництво трансформаторів.

Під керівництвом Юрія Петровича Тесленка-Приходька на базі майстерні у 1931 р. було створено Київський завод «Ренток» (рентгенотехнічний відділ, Київ), який вийшов на той час на друге місце в СРСР з ремонту і виробництва рентгенологічного

обладнання. Завод складався з майстерні, в якій 15–20 працівників займалися ремонтом рентгенрентубок. Наприклад, апарат Бленла і Бука почали освоювати саме там. Пізніше «Ренток» об'єднали з фабрикою для виробництва зуболікарського обладнання і з заводом «Медінструмент». Таким чином розпочалося створення виробничого об'єднання «Медапаратура», яке й сьогодні є основним виробником рентгенівського обладнання в Україні [26, 27].

Крім організаційної діяльності, Юрій Петрович вникав у наукову роботу, брав активну участь у конференціях, практичних нарадах. Він неодноразово обирався членом президій конференцій, зокрема П'ятого Всесоюзного з'їзду рентгенологів і радіологів, який відбувся у Києві 18–23 травня 1928 р. За організацію цього з'їзду Ю. П. Тесленко-Приходько та ще двоє членів оргкомітету (Хармандар'ян і Беренштейн) отримали подяки від Совнаркому та Наркомздорову України [28].

За повідомленням харківського наукового журналу «Вопросы онкологии», Ю. Тесленко-Приходько зі співавторами Я. Зільбербергом та Я. Поволоцьким зробив доповідь «План робіт окремих обласних диспансерів на 1929–1930 рік» на нараді працівників онкологічних диспансерів трьох областей (Київської, Харківської, Одеської) у м. Харкові [29].

Юрій Петрович співавтор трьох перших розділів монографії «Рентгенодиагностика и рентгенотерапия» [30]: «Рентгенаппаратура, рентгенрентубки и кенотроны», «Техника рентгенофотографического процесса» і «Организация рентгенучреждений и правила работы в них», виданої Українським центральним рентген-радіологічним та онкологічним інститутом (тепер ДУ «Інститут медичної радіології ім С. П. Григор'єва НАМН України»). До речі, у цьому виданні неправильно надруковані його ініціали — Г. П., а не Ю. П. Серед співавторів монографії видатні вчені харківського інституту: О. А. Лемберг (рентгенологічна локалізація чужорідних тіл; рентгенологічне дослідження кістково-суглобної системи та черепа), А. Л. Халіпський (дозиметричні прилади та техніки; поверхнева рентгенотерапія), Ф. М. Абрамович (рентгенологічне дослідження легенів), Е. Я. Бриль (техніка рентгенологічного дослідження серця), М. В. Ольховська (рентгенологічне дослідження сечостатевої системи), Н. М. Безчинська (рентгенологічне дослідження шлунково-кишкового тракту), Б. К. Розенцвейг (техніка рентгенотерапії глибокої і напівглибокої).

Утім, незважаючи на його заслуги, з 1928 р. на Юрія Петровича почали надходити скарги на нібито його негідну особисту поведінку та похибки в роботі КРІ, що призвело до проведення кількох ревізій, з висновками яких Юрій Петрович був не згоден і вважав їх помилковими [31]. Мабуть, з цих або інших причин у 1931 р. його перевели на посаду заступника директора з наукової частини КРІ, де він перебував до 1932 р.

Переїхавши до Харкова, він повернувся до улюбленої роботи, а також почав викладати у створеному 1931 р. на базі Українського інституту рентгенології

та онкології рентгенологічному технікумі з підготовки середнього технічного персоналу.

Юрій Петрович очолив рух з навчання санітарно-технічних кадрів (санітарні інженери) у структурі наукової підготовки кадрів медичних інженерів [32]. Завдяки його наполегливості (доповідна записка в управління науки Наркомздорову) щодо всебічного вивчення й опрацювання фізичних засад медицини, які відіграють активну роль у технічній реконструкції охорони здоров'я, 1933 р. при Всеукраїнському рентгено-онкологічному інституті (Харків) створюють фізико-технічний відділ для подальшого його перетворення у Всеукраїнський центр науково-дослідної думки з цих питань. На посаду завідувача цього відділу затвердили Ю. П. Тесленка-Приходька.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що Юрій Тесленко-Приходько зробив неоціненний внесок як у забезпечення технічної основи широкого впровадження X-випромінювання в медичній практиці установ України, так і загалом у царині розвитку відповідної науково-технічної думки, створення експериментальних відділів з виробництва апаратури та окремих її деталей і вузлів.

Плідну творчу діяльність Ю. П. Тесленка-Приходька було припинено 30 грудня 1937 р., коли його заарештували. Тоді йому минуло лише 53 роки, займав посаду викладача Харківського рентгентехнікуму. Мешкав він неподалік — по вул. Артема, буд. 27 у 21-й квартирі [33].

Як розповідали очевидці, у камері Юрій Петрович складає з сірників якісь формули (давати олівці і папір йому заборонили), розповідає про свій інститут Рентгена. На думку ув'язненого О. Семененка: «Людина з нього правдива, чесна, часом гаряча і гостра. Фігура спортсмена. Хоч йому вже за п'ятдесят, великі світлі очі ще повні життя, риси лиця з різьбленим носом ще не обм'якли, хоча він уже проходив конвеєр, і доволі тяжкий. Видно, що в нього темперамент борця і він не збирається піддатися. Соціалістичні переконання він прийняв не серцем, а розумом, ніби формули з фізики (він за фахом фізик, рентген-інженер). Вони абстрактні, вселюдські, але чесні, і він обстоюватиме їх. Барви України, її природу, людей він мало відчуває, а б назвав це легким національним дальтонізмом.

Кладовище на горі Ветлосян, де захоронено Ю. П. Тесленка-Приходька

Проте, ворожості до України нема, Україна існує ніби в теорії, але й російського патріотизму не помітно» [11].

Справа Юрія Петровича тягнулася довго. Судили і засудили до розстрілу. Адвокат його оскаржував вирок. Кілька місяців Ю. П. Тесленко-Приходько сидів у смертній камері. «Знаю, що він навіть у смертній камері гартував свою волю і запровадив певний режим, — пише О. Семененко. — Він й там складав свої формули з сірників, щоб відігнати думки далі від смертної нудьги і витримав. Вирок було замінено на позбавлення волі в лагерьх» [11].

Утім, у таборі він дуже скоро помер, 21 березня 1944 р. лікар Камінський Яков Йосипович у лазареті Ветлосян (під Ухтою) ОТП-7 (окремий табірний пункт) зробив запис про те, що помер Тесленко-Приходько, о/д №29798, 1884 р. н. із м. Тулинськ. Смерть настала від крупозної пневмонії при атеросклерозі і старості (60 років). Засуджений Особливою нарадою НКВД за участь в контрреволюційних організаціях строком на 5 років, в таборі з 29.01.40 р. [33].

Ю. П. Тесленко-Приходько підпадав під дію статті I Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30–40-х и начала 50-х годов» і був посмертно реабілітований [33].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Плющ З. В. Рентгенологія / З. В. Плющ // Енциклопедія українознавства. Т. 7 / Гол. ред. В. Кубійович. — Львів, 1998. — С. 2493.
2. Гасуль Р. Я. К истории институтов рентгенологии и радиологии в СССР / Р. Я. Гасуль // Материалы по истории рентгенологии в СССР. — М.: Минздрав, 1948. — С. 80–98.
3. Позмогов А. И. Развитие рентгенологии в УССР за годы советской власти / А. И. Позмогов // Вестн. рентгенологии и радиологии. — 1972. — №6. — С. 15–19.
4. Артамонова Н. О. До історії розвитку Харківського науково-дослідного інституту медичної радіології Міністерства охорони здоров'я України (1920–1995) / Н. О. Артамонова, А. К. Арнаутів, Н. О. Бусигіна // Укр. радіол. журн. — 1995. — Т. III, вип. 3. — С. 185–199.
5. Пилипенко М. І. До історії розвитку медичної радіології в Україні: створення державної мережі радіологічної допомоги (1920–1941 роки) / М. І. Пилипенко, Н. О. Артамонова, Н. О. Бусигіна, О. К. Кононенко // Укр. радіол. журн. — 1994. — Т. IV, вип. 1. — С. 59–64.
6. Шевчук В. Природодослідник Михайло Косач / В. Шевчук // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. — 2011. — Т. 8: Фізичний збірник. — С. 613–630.

7. *Косач-Кривинюк О.* Леся Українка: хронологія життя і творчості / О. Косач-Кривинюк. — Нью-Йорк, 1970. — 926 с.
8. *Леся Українка* в воспоминаниях современников. — М. : Худ. лит., 1971. — 510 с.
9. *Пушкар Н.* Тесленко-Приходько Юрій Петрович — один з піонерів рентгенології в Україні / Н. Пушкар // *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України.* — Луцьк, 2006. — Вип. 20. — С. 60–61.
10. *Пушкар Н.* Довідкова інформація про луцьке оточення Лесі Українки та родини Косачів / Н. Пушкар // *Леся Українка: доба і творчість.* — 2009. — Т. 2. — С. 284–295.
11. *Семененко О.* Харків, Харків... / Вступне слово Маріяна Коця. — Харків — Нью-Йорк : Березіль — Маріян Коць, 1992. — 160 с.
12. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд Р-342, опис 3, справа 5517.*
13. *Пушкар Н.* 21 січня 160 років від дня народження О. А. Косач (Тесленко-Приходько) (1845–1927) — української письменниці та громадської діячки / Н. Пушкар // *Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2005 рік.* — Луцьк : Терен, 2004. — С. 16–20.
14. *Тесленко Ю. П.* К вопросу об алюминиевом фильтре / Ю.П. Тесленко // *Изв. Киев. рентген. комиссии.* — 1915. — №4. — С.123–126.
15. *Тесленко-Приходько Ю. П.* Диафрагма в рентгенотехнике / Ю. П. Тесленко-Приходько // *Там же.* — 1917. — №1. — С.1–14.
16. *Тесленко Ю.* Работа рентген-кабинета №15 при лазарете №3 Всерос. Союза Городов / Ю. Тесленко // *Там же.* — 1915. — №4. — С.3–6.
17. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 1, спр. 1741, л. 218–220.*
18. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд Р-5018, опис 1, спр. 892, л. 20–33.*
19. *Державний архів Київської області України, фонд Р-411, оп.1, справа 1, л. 39.*
20. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд Р-342, опис 1, справа 1741, л. 214–215.*
21. *Державний архів Харківської області України, фонд Р-411, опис 1, справа 215, л. 4.*
22. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд Р-342, опис 1, справа 49, л. 34.*
23. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд Р-342, опис 1, справа 1024, л. 5.*
24. *Державний архів Харківської області України, фонд Р-821, опис 1, справа 51, л. 4.*
25. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд Р-342, опис 1, справа 1741, л. 12–14.*
26. *Державний архів Київської області України, фонд Р-288, оп.1, справа 4, л. 20–41.*
27. *Троицкий Э. И.* Краткий очерк истории рентгеновского завода «Ренток» / Э. И. Троицкий // *Материалы по истории рентгенологии в СССР.* — М., 1948. — С. 317–319.
28. *Пятый Всесоюзный съезд рентгенологов и радиологов в Киеве 18–23 мая 1928 года* // *Вестн. рентгенологии и радиологии.* — 1929. — Т. VII, вып. 6. — С. 489–530.
29. *Повідомлення* // *Вопр. онкологии.* — 1929. — №4. — С. 278.
30. *Рентгенодиагностика и рентгенотерапия* / Ф. М. Абрамович, Н. М. Безчинская, Э. Я. Бриль и др. — Киев : Госмедиздат УССР, 1937. — 468 с.
31. *Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 2, спр. 2856, л. 519.*
32. *Лифшиц Я. И.* Задачи технической реконструкции научной медицины / Я. И. Лифшиц // *Врач. дело.* — 1933. — №1. — С. 2–6.
33. *Архив НКВД СМ УССР Харьковской обл.* — Дело №68050 Тесленко-Приходько Ю. П.

Стаття надійшла до редакції 08.06.2015.

Контактна інформація:

Артамонова Неоніла Олегівна
к. біол. н., д. н. із соціальних комунікацій, ст. наук. співробітник ДУ ІМР НАМН України
вул. Пушкінська, 82, м. Харків, 61024, Україна
тел.: +38 (057) 704–10–67
e-mail: imr@ukr.ne